

Hamborg – oplevet i børnehøjde

af Elly Skaarup Karlsmose

Elly Skaarup Karlsmose bor i dag i Aalborg. I 2006 gik hun på efterløn efter mange aktive år som blandt andet dameskrædder, lærerinde i kjolesyning og – senere – socialrådgiver. Men barneskoene blev trådt i Hamborg i Ræhr sogn i Thy, som vi her i et uddrag af hendes erindringer, der skildrer tiden kort efter den tyske besættelse, oplever fra barnets synsvinkel.

Det er den 11. juni 1944. På dette tidspunkt havde Danmark været besat af Tyskland i fire år. Vi befinder os i Hamborg, et lille fiskerleje i det nordlige Thy. Forholdene her var meget præget af denne besættelse.

Der boede i tusindvis af tyske soldater i området. Selv på mine bedsteforældres loft var der indkvarteret tyske soldater. Det var Ikke noget, mine bedsteforældre blev spurgt om. De fik kun ordre på, at der nu skulle bo soldater på deres loft.

På billedet, som er et luftfoto fra Hamborg, anvendt som postkort, kan man stadig se en del tyske barakker, der lå på rad og række, lige som man til højre for disse kan se soklerne fra endnu flere barakker. Til disse store byggerier, skulle der bruges mange mennesker. Stranden var mineret, så fiskerne kunne ikke komme på havet. Mændene blev derfor tvangsudskrevet til byggearbejde for tyskerne. Også en del af kvinderne blev beordret til at arbejde med at sørge for, at soldaterne fik mad.

Luftfoto over Hamborg ca. 1950

Alle huse i Hamborg havde et beskyttelsesrum, for det skete, at engelske fly bombede de tyske anlæg om natten. Når bombeflyverne var tæt på, lød der en alarm, og folk skyndte sig ned i beskyttelsesrummene.

Vores beskyttelsesrum var gravet ned i jorden under en bygning, der lå nord for mine bedsteforældres hus. Her havde de indrettet sig med madrasser, bord og stole, så man kunne opholde sig der i de timer, bombardementet varede. I dette beskyttelsesrum stod der også en vugge.

Sådan var der i Hamborg, da jeg kom til verden en søndag formiddag kl. 10.40 d. 11. juni 1944.

Det skulle vise sig, at jeg var et svageligt barn, men min livsvilje har åbenbart ikke fejlet noget, for jeg overlevede. Det var ikke en selvfølge dengang. Det var før penicillinen

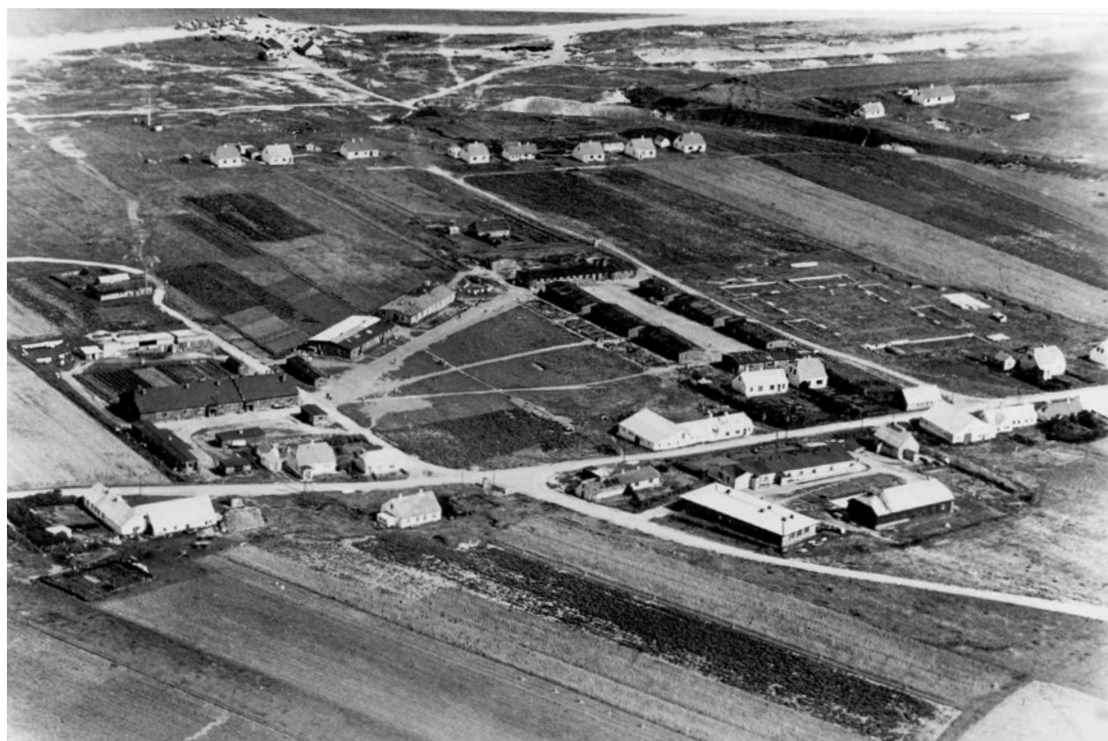
blev almindelig. Lægen ordinerede masser af levertran og masser af mælk direkte fra koen. Der blev hentet mælk hos en landmand hver dag til mig.

Da jeg blev født, var min søster Grethe syv år og min bror Anker 13. Grethe var startet i skolen til april, og Anker skulle konfirmeres året efter.

Vores hus var lille, så Grethe og jeg sov begge i soveværelset, og Anker havde det eneste værelse, der var i huset.

Da han året efter kom ud at tjene på en gård, flyttede han dertil, og Grethe fik værelset. Senere flyttede Anker til Hirtshals og blev fisker.

I nabohuset, hos mine bedsteforældre boede min fætter Finn. Han var søn af faster Johanne, men ingen af os vidste, hvem hans far var. Han kom som toårig til at bo hos mine

Luftfoto fra Hamborg (postkortmotiv).

Min bedstemor med Finn og hans mor Johanne Skaarup.

bedsteforældre, og da han kun er tre år ældre end mig, kom vi til at vokse op som søskende. Finn flyttede først til Thisted til sin mor, da han var 11 år.

Da jeg blev født, var min Bedste 66 år gammel – samme alder som jeg har nu – og bedstefar var $\frac{1}{2}$ år yngre.

De havde jo hænderne fulde med en lille dreng i huset. Der er ingen tvivl om af de elskede ham meget højt, men Bedste var jo ikke ung, så hun blev hurtig træt. Så blev Finn sendt ind til os. Derfor var jeg nok ikke så meget hos mine bedsteforældre i mine første år.

Men min Bedste kom til at betyde meget for mig i min opvækst. Det var hende, der lærte mig at betjene garn og strikkepinde. Jeg strikkede af garnrester fra Bedstes strikkekurv. Hun lærte mig også at hække. Alle garnrester kunne bruges til at hække farvestrålende lap- per, som blev syet sammen til slumretæpper. Bedste havde også en hånddrevet symaskine, som jeg lærte at bruge. Og det var hende, der

lærte mig at spille »31«. Et kortspil der var ret enkelt med kun tre kort på hånden og »bank i bordet«, når man er tæt på 31. Senere blev det lidt mere avancerede spil som »500« og »7 k- bale«, vi hyggede os med. Bedste holdt også »Familie Journalen« og »Hus og Hjem«. Jeg lærte at læse, før jeg kom i skole, ved at læse i Bedstes blad. Hun og jeg havde så et fælles- skab om, hvordan det gik med kærligheden i næste afsnit af den aktuelle fortsatte roman. Søndag formiddag blev der hørt gudstjeneste i radioen, og så sang vi med på salmerne. Der var jo langt til Ræhr kirke, så det var ikke så tit Bedste kom i kirke.

Mange aftener blev brugt på ludospil i Bed- stes stue. Naboerne kom ofte og spillede ludo.

Mine bedsteforældre med deres to børn, Henry (min far) og Johanne.

Min Bedstemor Ane Marie Jeppesen.

Så blev der spillet med makker. D.v.s. at man spillede to og to sammen og havde to modspillere. Alle morede sig disse aftener, og bølgerne kunne godt gå højt. Jeg husker, at der godt kunne komme et enkelt lille bandeord ud af Bedstes ellers så pæne mund.

At bo i samme hus som min Bedste i hele min barndom, betød at jeg altid havde et fristed hos en voksen, der havde god tid til mig.

Det var jo en tid, hvor man selv skulle stå for underholdningen, inden de elektroniske medier tog over. Og dog, for mine forældre inviterede af og til om onsdagen til »gammel dansemusik«-aften. Så blev bordet skubbet ind til side og radioen tændt, og så blev der danset polka, vals og »Den toppede Høne«. Alle sammenkomster sluttede med kaffebord, før man gik hver til sit. Det blev aldrig sent, for alle skulle jo tidligt op næste dag.

Da jeg var barn, havde vi ikke noget kamera. Derfor var det både besværligt og dyrt at blive fotograferet. Vi skulle jo køre 20 km

med rutebilen til Thisted, hvor fotografen boede.

Måske var det ved samme lejlighed, jeg fik nye sko. Det er min første erindring. Jeg sidder i Bedstes stue i en lænestol med rødt stof på. Det var uopskåret mekka, som var meget stærkt og ru, så det kradser på benene. Mine fødder når kun lige ud til kanten af stolesædet, og jeg har brune sko på. De har en rem over foden med et spænde i. Foran på skoene er der et mønster, lavet med små huller. Skoene var ikke helt lette at gå i, for de var mindst et nummer for store. Sko var jo dyre, så det kunne jo ikke nytte noget, at barnet voksede fra dem for hurtigt. Jeg husker, at Bedste beundrede mine nye sko. Måske var det kun kort tid efter, at jeg var begyndt at gå. Jeg havde svært ved at lære at gå. Det var, som benene ikke ville bære mig. Jeg har fået fortalt,

Elly i tøj som blev strikket af optrævlet garn fra Amerikapakker.

Her har vi været hos fotografen i Thisted i 1946.

at det var, fordi jeg ofte var meget syg af alle mulige infektioner.

På dette tidspunkt var besættelsen slut og min lille vugge? – ja den blev stående i beskyttelsesrummet, som blev gravet til, og huset over det blev fjernet.

Jeg var under et år, da besættelsen sluttede, så jeg husker slet ikke noget. Men den besættelse fyldte alligevel meget i min barndom. Alle talte om »da tyskerne var her«, og i mit hjem fandtes der forskelligt husgeråd, som stammede fra de tyske barakker. Da tyskerne gik hjem, delte befolkningen, hvad der var af den slags. Jeg har hele min barndom spist af tallerkner, der var fra den tid. De var tunge og umulig at slå i stykker.

Jo, – på det tidspunkt, hvor jeg kom til verden, var livet i Hamborg meget præget af besættelsestiden, og det kom også til at præge de første år i min barndom. Det var jo ikke kun

befolkningen, der havde haft besættelsen og tyskerne tæt inde på livet. Efterkrigstiden var også præget af, at der var meget begrænset vareudbud. Der var derfor rationeringsmærker på de fleste fødevarer m.v. Men når nøden er størst, finder folk på noget andet, så der fandtes en masse erstatningsvarer. Kvaliteten kan jo godt diskuteres, men alt kunne bruges.

I min barndom var Hamborg et lille fiskerleje, hvor fiskerne trak deres både op på land. Det var hårdt arbejde og ikke uden fare for liv og helbred.

Bådene var tunge; de vejede mellem 7 og 10 tons. De havde en kraftig køl og kunne sejle næsten helt ind til stranden. Så blev der lagt ruller ind under kølen og båden trukket op på land ved hjælp af et hånddrevet spil. Under den proces stod en fisker på hver side af båden, med ryggen imod for at holde båden i balance. Det skete ved flere lejligheder, at en

båd kom ud af balance, væltede, og en fisker kom i klemme. Det var et farligt arbejde.

Til venstre for dalen midt i billedet ligger to huse. Det lille hvide hus med rødt tegltag er det hus, hvor jeg blev født. Det lange hvide hus med sort tag er mine bedsteforældres hus. Der flyttede vi ind, da jeg var fire år. Rækken af huse på den anden side af dalen, kaldte vi Nørregade. Husene længere tilbage i billedet ligger langs landevejen, som dengang var en grusvej. Disse huse udgjorde det vi kaldte »æ byjk« (byen). Ikke sådan at forstå, at der var en bymæssig bebyggelse. Der lå en lille købmandshandel, og ellers lå husene og gårdene på række langs vejen.

En større købmandsbutik lå lige syd for mit barndomshjem.

Men omdrejningspunktet i Hamborg og de tilstødende småbyer var fiskeriet. Det var det, de fleste familier levede af. Der lå nogle få, mindre husmandsbrug, men også de supplerede indtægten ved fiskeri. Men det var et samfund, der ventede på bedre tider.

I mine første otte år husker jeg, at der altid blev talt om, at nu måtte havnen i Hansted da snart komme. Alle ventede på havnen og som årene gik, gav flere og flere op og flyttede til andre havnebyer.

Mine forældre gav op i 1952 og flyttede til Skagen.

I Hamborg blev der ikke bygget nye huse. Men de gamle, der alle har en panorama udsigt over havet, blev restaureret og bruges mest til fritidsboliger, der nu koster flere millioner kroner. Da mine forældre solgte deres to huse, fik de i alt 7000 kr. for begge. Det var i 1956. Siden er det lille hus fjernet, og et nyt fritidshus bygget på stedet. Det store hus er restaureret og benyttes som helårsbeboelse.

Mit barndoms sprog

I Hamborg talte vi udpræget thybomål. Her

var der kun et køn. Vi sagde ikke en eller et foran et navneord. Der var heller ikke –en eller –et endelser på navneordene.

Et hus hed »jen hus«; huset hed »æ hus«. En pige hed »jen pig«; pigen hed »æ pig«. I flertal hed det »æ huus« og »æ pigger«. Der var et stærkt stød på første vokal.

Men nogle ord ændrede vokal. Et barn var »jen båk«; barnet hed »æ båk«; børn hed »æ ba«.

Som lille pige tænkte jeg ikke over, at mit sprog var noget særligt. Alle, jeg kendte, talte jo den dialekt. Men af og til kom der jo folk til Hamborg, som talte rigsdansk, eller noget der lignede.

I Hamborg lå en rødstens bygning fra krigens tid. Den ejede Herlev kommune. De brugte den som feriekoloni for skolebørn fra Herlev. Vi kaldte dem »æ Kjøbenhavnerba«. Hver sommer kom de, og hver anden uge skiftede de, så der kom et nyt hold. De talte et helt andet sprog. Og i starten grinede de lidt uforstående, når vi tiltalte dem, men efter nogle dage, forstod vi godt hinanden.

Jeg husker ikke, hvor mange der var ad gangen, men tiltrækningen var enorm. Jeg lærte ret hurtigt at forstå det sære sprog, som disse børn mestrede i et forrygende tempo.

De voksne talte om, at folk, der talte andet end thybomål, talte »fiken« (fint), så jeg betragtede egentlig disse børn som finere end os fra Hamborg. Ergo måtte det dreje sig om at lære dette tungemål, hvis man gerne ville være lige så fin som herlevbørnene. Så jeg sugede til mig og øvede mig. Men jeg skulle passe gevaldigt på, for hvis nogen fra Hamborg hørte Skårps Elly forsøge at tale københavnsk, ja så blev Jante-loven lynhurtigt taget i anvendelse. »Hon vil spel fiken«, blev der vrænget. Men jeg blev ret dygtig til at spille de to roller. Og »Kolonien«, den drog mig som en magnet. Der foregik altid noget. Lige noget for det rastløse barn, jeg var. Nok er jeg født i Hamborg, men mit temperament kørte

i nogle andre omdrejninger, end det var god tone på »bjerget«.

I »Kolonien« var der børn, der kunne berette om ting og steder, som jeg end ikke drømte om eksisterede. Min nysgerrighed var vakt, og jeg indså meget tidligt, at Hamborg ikke var verdens navle. Der var sæder og skikke ude i verden, som jeg ikke helt troede, at folk i Hamborg kendte til. »I Guder, det må jeg opleve!«. »Når jeg bliver stor, vil jeg ud i verden og opleve alt det spændende.«

Og i »Kolonien« var der flere gange om uge sang og musik. Jeg elskede at synge og høre musikken fra det opretstående klaver. Tænk at kunne spille på det! Det forblev en drøm hele mit liv. Men i Hamborg kendte jeg ikke nogen, der havde klaver. Det var højst »de hellige«, altså de indremissionske, der havde et stueorgel. Det lød helt anderledes. Dels var bælgene ofte utæt, så det hvædede, og dels manglede der ofte nogle af tonerne.

Også sanglege og optrin, var der i »Kolonien«. Her havde jeg min første optræden for andre. – Jo, »Kolonien« var i sandhed dér livet levedes.

Jeg husker den spænding, der greb mig, når jeg hørte, at nu var »æ københavnerba« kommet. Og jeg husker ligeledes den følelse af at have mistet noget, når de rejste hjem. Så faldt Hamborg igen hen i slummer, og beboerne bekræftede hinanden i, at i Hamborg er det ikke en kvalitet at være »fiken«.

Da jeg var ni år, flyttede vi til Skagen. Der talte de »fiken«. Så de forstod ikke et ord af, hvad jeg sagde, og så var der ikke langt til at drille hende der med det mærkelige sprog.

Mit største nederlag fik jeg i en nærliggende bagerforretning. Fruen her var en meget korpulent dame og stærkt malet i ansigtet. Jeg syntes hun lignede en lille rund klovn.

Men min mor sendte mig over efter rugbrød og franskrød. I Hamborg hed det

Mine bedsteforældres hus på Baunvej. Huset er nu ombygget.

»grovkåg« og »fikenkåg«. Damen pegede på samtlige kager i butikken, men jeg måtte gå hjem med uforrettet sag.

Nu valgte jeg at holde min mund. Jeg talte simpelthen ikke til nogen uden for hjemmet, før jeg mestrede det »fine« sprog. Børn lærer jo hurtigt, så efter et par ugers stilhed, talte jeg igen, og nu var ingen i tvivl om, hvad jeg sagde.

Da sommerferien oprandt, skulle jeg så til Hamborg og besøge Bedste. Det var forunderligt at komme hjem som en af de »fine«. Nu var det min tur til at berette for de måbende Hamborg-børn, hvad man gav sig af med ude i den store verden. Sandhedsværdien af det, jeg fortalte, tør jeg ikke stå inde for i dag. Jeg berettede om mangen oplevelse fra Skagen, som nok ikke var helt i overensstemmelse med sandheden. Men nu var det mig der kunne berette ude fra den store verden. Og »Kolonien« havde ikke længere den samme tiltrækning på mig. Nu var jeg jo selv som de og ikke længere et Hamborg-barn.

Jeg ved ikke helt, hvad der skete, men i min fantasi-verden blev jeg en af de fine. Alle de mere eller mindre velmenende forsøg på at lære mig, at jeg ikke var noget særligt og knytte dette sammen med mit barndomsprog, var slået fejl.

I Hamborg forsøgte man at rette hinanden ind, men jeg tror ikke, man får en smuk plante, hvis man blot lader stænglen vokse sig høj. Det er sideskuddene der giver planten karakter og fylde. Og frem for at få en blomst i toppen, får man mange blomster fordelt på hele planten.

Mørkning

I Hamborg blev der først indlagt strøm i huse efter 1945, da besættelsen var slut. Før den tid, benyttede man petroleumslamper. De gav ikke ret meget lys. Kun lige der hvor lampen stod eller hængte.

Der var strøm i Hamborg under krigen. Måske var det tyskernes fortjeneste. Men ikke i vores hus. Det var jo dyrt, og pengene var meget små.

Jeg husker ikke den tid, hvor der ikke var strøm. Det var dog sådan, at vi ikke havde strøm på loftet, så når vi skulle op på »das«, efter at det var blevet mørkt, fik vi en petroleumslampe med. Den bestod af en grøn glas fod med petroleum i. På den var så skruet en brænder med en væge, der gik ned i væsken. På brænderen sad et højt klart glas. Man tog så glasset af, tændte ild til vægen og satte glasset på igen. Så lyste lampen.

Når man så var færdig med »toiletbesøget«, satte man lampen på bryggersbordet, tog glasset af og pustede ilden ud. Så var den klar til den næste.

Håndvask foregik ved vasken i bryggerset. Det var det eneste sted, der var en vandhane. I køkkenet var der vask med afløb, men ikke indlagt vand.

Men dengang, lige efter krigen, var der stadigvæk flere huse i Hamborg, som ikke havde vand lagt ind i huset. De måtte ud og pumpe vand op af brønden, så hos dem stod der en zinkspand med en øse i ved siden af vasken. Det var som et stort bæger af metal, med et langt skaft på, der var bøjet i spidsen, så den kunne hænge på spanden. Jeg kan huske, at vand fra sådan en spand smagte lidt af »brønd«. Det var nærmest en smag, der var lidt metalagtig.

Der var et lille vandværk i Hamborg. Formentlig fra krigens tid. Det var der, vi fik vand fra. Men de, der selv havde gode brønde, ventede lidt med at blive tilsluttet. Det kostede jo.

Da der blev lagt strøm ind, var der kun et lampested i hvert rum. Det var midt i loftet. Skulle man så bruge strøm til andet, havde man noget der kaldtes en snydeprop. En slags dobbeltstik, der var skruet op i lampestedet.

Strøm kostede jo penge, så den skulle vi spare på. Man måtte aldrig forlade et rum uden at slukke lyset. Om aftenen samledes vi rundt om spisebordet, hvor der var lys. Her sad vi så med et håndarbejde, eller hvad det nu var, man skulle lave. Mor strikkede eller syede om aftenen, far læste i aviser eller i en bog, eller han sad og lavede flaskeskibe, hvor han skar små huse og skibe ud af træ, malede dem og satte dem ind i en flaske. Disse flaskeskibe var meget populære, og far solgte en del af dem, for det var ikke alle, der kendte hemmeligheden ved at få et stort sejlskib puttet ind gennem det lille hul i flaskens hals.

Om vinteren ventede man i mange hjem en time – fra mørket faldt på til det var helt mørkt – før lyset måtte tændes. Det var for at spare på strømmen. Den time kaldte vi »mørkning«.

Jeg holdt tit mørkningstime hos Bedste. Så sad vi i hver sin stol og så ud ad vinduet. Vi sad

bare der og så det blive mere og mere mørkt. Der var megen ro over alle i mørkningstimen, for ingen kunne jo se at lave noget.

Vi talte stille sammen. I den time kunne jeg spørge Bedste om gamle dage, da hun var barn. Det var helt anderledes end i min barndom. Bedste havde jo mange søstre og de var næsten jævnaldrende. Men dengang skulle børn hjælpe til med alt derhjemme. De havde alle deres opgaver, og ingen måtte sidde med tomme hænder.

Bedste fortalte om, hvor flink hun var til at karte uld og spinde garn. Det var noget, hun havde i fingrene, så selv om der ikke var ret meget lys, kunne hun mærke, om tråden var rigtig. Og da hun blev lidt større, hæklede hun de fineste mellemværk af tyndt garn. I det hele taget var hun dygtig med sine hænder og frembragte mange smukke håndarbejder.

Men hun fortalte også om sine søstre, der boede i København, i Skibby og helt ovre i

Landingspladsen ved Hamborg, som den så ud da jeg var barn.

USA. De var yngre end hende. Bedste havde ikke haft samme udlængsel som sine søstre. Hun havde jo mødt en ung mand, som hun syntes var den pæneste mand, hun havde set. Det var min Bedstefar. Men det varede en del år, før hun fik ham. Han havde travlt med så meget andet. Og Bedstes forældre syntes heller ikke, at hun skulle giftes med en fisker. De mente, hun skulle være bondekone. Og ham Peter Johan, han havde jo været i Amerika og var lidt anderledes, end bønderkarlene var i Ræhr, hvor Bedste voksede op. Så Bedste blev hjemme og hjalp sin mor indtil de endelig i 1905 gav efter, og hun fik lov til at få den mand, hun ville have. Hun var da 27 år og havde i en del år haft sit udstyr parat.

Mørkningstimen gav anledning til en tæt fortrolighed, hvor bedste fortalte mangt og meget om sit liv. Som barn havde hun været lige så meget syg, som jeg var. Også senere var hendes helbred ikke stærkt. Hun havde mange og lange infektioner, hvor hun måtte holde sengen. Derfor skulle hun skånes lidt, og hun holdt i mange år ung pige i huset til madlavning og rengøring. Den seneste unge pige hun havde, var min mor. Da hun så blev gift med min far, ændrede situationen sig ikke på væsentlige punkter. Bedste forventede stadig, at mor hjalp hende i huset og vaskede tøj for hende.

Min mor var ikke altid tilfreds med denne ordning, men hun sagde ikke Bedste imod. Bedste var ikke en, man sagde imod.

Efter min Bedstefars død, blev min far »mand i huset«, men det var meget Bedste, der bestemte, hvad der skulle ske. Bedste var meget tæt forbundet med begge sine børn. Men hun forgudede sin søn, og hvis hun følte, der var optræk til uenigheder mellem mine forældre, tog hun altid min fars parti.

Bedste! Det var jo nok ikke vildt spændende beretninger, du fortalte i disse mørkningstimer, men jeg husker den dejlige stemning, der

var i din stue, efterhånden som vi bare sad der og talte, mens lyset stille forsvandt. Her havde jeg hele din opmærksomhed for mig selv.

Jeg husker ikke, at Finn var der i denne time. Han var jo meget oppe på en gård efter skoletid. Her havde han nogle gode kammerater og de legede vilde lege, som nu drenge gør.

Jeg husker mørkningstimen som en fortryllet stund, men når den så var slut, og lampen i loftet blev tændt, var fortryllelsen ophævet. For så var det tid til at tage fat på at lave aftensmad. Og så havde ingen tid til at tage sig af mig. Så måtte jeg igen finde på noget at underholde mig selv med

En juleaften og alle de andre

Julen i Hamborg, var lige så spændende for os børn, som den er for børn i dag. Vi fik ikke ret mange gaver, for der var ikke så mange penge den gang. Men vi kendte jo ikke til alle de ting, som nutidens børn har. Der fandtes ikke plastic, så det meste legetøj var enten af metal eller træ.

Her var der ingen gadelys, så når vi nærmede os december måned, var der meget tidligt mørkt. Det eneste lys vi kunne se, var det, der strømmede ud at vinduerne i de andre huse i Hamborg. Når det var mørkt midt om eftermiddagen, så vidste vi, at julen snart kom.

Jeg fik en lille julekalender af pap hos købmanden, og jeg husker, hvor svært det var, ikke at lukke mere end én låge op hver dag.

Det første jeg husker er, at der blev saltet sild. Det har nok været først i november. Der blev flere gange årligt saltet sild i mit hjem, men julesildene skulle være ekstra fine. De fik puddersukker i stedet for almindeligt sukker. Det var et arbejde, mine forældre og bedste hjalp hinanden med. Sildetønden stod i kælderen med tætsluttende låg, så de andre fødevarer ikke fik sildesmag.

Første søndag i Advent, fandt Bedste julepynten frem. Det var hende, der opbevarede den. Så sad far ved stuebordet og bandt adventskranse til både os og Bedste. Der blev altid hængt fire kugler under kransen og én i midten. Den blev hængt op i loftet og tændt, så snart det blev mørkt. Så sad vi og så på lyset og drak kaffe med sandkage til. Om aftenen gentog det sig inde hos Bedste, for hendes adventskrans skulle jo også beundres. Hos Bedste blev der også sunget en salme og talt om alt det, der nu skulle nås, inden det blev jul.

På samme tid blev det store saltkar rensed, og der blev kogt saltlage til karret, som stod midt på gulvet i kælderen. Her skulle julegrisen saltes ned. Vi havde jo hverken køleskab eller fryser den gang.

Men nu skulle der bages småkager. Der var stort brændekomfur i både vores og Bedstes køkken. Begge var i brug. Der blev bagt vaniljekranse, brunkager, finskbrød, jødekager og kanelkager.

Alle kagedåser blev fyldt op og de blev forseglet, så ingen kunne tage hul på dem inden jul. De kager, der ikke blev helt pæne, eller som fik for meget varme i ovnen, kom i en dåse, der blev taget af i løbet af december.

Så var det tid til at bage lagkagebunde, både hvide, brune og sirups. Bundene blev pakket ind i smørrebrødspapir og gamle, rene klude og gemt i kælderen.

Det samme skete med sandkager og krydderkager.

Omkring den 16. december var det slagtedag. Allerede om foråret fik vi en lille gris, som vi hvert år kaldte Frants. Den boede i svinestien i udhuset foran det lille hus, hvor jeg er født. Frants blev ret forkælet resten af året, og jeg syntes, det var den værste dag i hele året, når Frants skulle slagtes.

Det skete altid tidligt om morgenen, at jeg lå der i min seng og kunne høre Frants skrig, som grise nu gør, når de skal flyttes. Slagteren

var der, og der lå jeg så med hovedet under dynen. Men med et blev der stille, og så kunne jeg tænke på at stå op.

Når jeg så kom udenfor, hang grisen på en stige med hovedet nedad. Den var stendød og delt i to halvdele. Min mor stod og rørte i et stort kar. Det var blodet. Det skulle der røres i, så det ikke størknede. Det blev blandet med små spæk tern og krydderier og lavet til blodpølser.

Det var aftensmaden den dag med sirup og æblemos til. Allerede nu havde jeg glemt, at jeg var så ked af det til morgen, fordi grisen skulle slagtes.

Min far savede grisen i stykker og mor og Bedste hakkede kød til frikadeller, som blev stegt og henkogt i store glas. Det samme skete med medisterpølsen. Der blev lavet rullepølser og bagt leverpostej, og resten af grisen blev i småstykker lagt i saltkaret til senere brug. Et par store flæskestege blev pakket ind og lagt i den kolde kælder. En skinke blev sendt op til Niels »Kål« og kom hjem som røget skinke. Den kunne så holde sig i en snor på skorstenen på loftet.

Når grisen var forarbejdet, var det tid til at komme en tur til Thisted og se på juleudstilling. Vi kørte med rutebilen, og jeg blev næsten altid køresyg på vejen. Men at gå rundt i Thisted og se på vinduespynten og på et stort juletræ med lys på torvet var hele turen værd. Her stod også en julemand med en gryde, som han opfordrede os til at lægge penge i til de fattige.

På et tidspunkt skulle vi så ud til min Moster Nielsine og onkel Marius og drikke kaffe. Far kom altid lidt senere. Han havde så en del pakker med, som var meget hemmelige. Bedste og Finn var altid med i Thisted, men de blev hentet på rutebilstationen af Faster Johanne, og vi så dem først igen, når vi til aften skulle med Rutebilen hjem igen. Bedste var altid meget træt efter en dag i Thisted.

Jeg ved ikke om det er fra landingspladsen i Hamborg, men det ligner.

Hun slumrede lidt i rutebilen, og når vi skulle af, sagde hun altid: »Det er nu bedst at være hjemme!« Bedste var ikke så glad for at komme til byen.

Den sidste tid før jul var en travl tid. Alt skulle jo være fiks og færdig til den store højtid. Der blev også hentet et juletræ, men kun ét. Da vi boede i det lille hus, stod træet i mine Bedsteforældres stue, som senere blev vores stue. Dengang var der ikke noget med elektrisk lys på juletræet. Der var kun levende lys. Og julepynten gik igen år efter år, men min far lavede lidt nyt julepynt hvert år. Det var flettede hjerter og roser af silkepapir. I de første år var der altid fehår på juletræet, men et år gik der ild i det, så det så vi aldrig mere.

Ud over mine bedsteforældre og os, var der naturligvis Finn og hans mor, faster Johanne, som kom lille juleaften. Da fik vi altid æbleskiver. Alle havde jo travlt med de sidste forberedelser. Og når Faster kom, havde hun en særlig rolle. Hun slog brød op til hele julen. Og hun bagte til langt ud på de små timer, så om morgenen var der dejlig friskbagt brød til morgenmad. Rugbrød blev købt hos bageren, der hver uge kom kørende med sin brødbil. Jeg husker aldrig, vi købte andet end rugbrød af ham. Alt det andet bagte vi jo selv.

Lille juleaftens dag var vi samlet til frokost. Vi spiste rugbrød med marinerede sild og den friske grisesylte med hjemmerørt sennep og rødbeder.

Om eftermiddagen samledes vi hos dem, der ikke skulle holde juleaften. Så drak vi kaffe og spiste boller med smør og småkager.

I mit hjem var det mændene, der pyntede juletræet. Den første jul jeg husker, var det Bedstefar og far, og træet stod i mine Bedsteforældres pæne stue. Vi blev klædt pænt på og kom ind i spisestuen. Her var bordet dækket med det bedste huset formåede.

Når alle sad på deres plads, blev maden båret ind. Det var flæskkesteg med æbler og

rødkål og frikadeller. Hertil sovs og kartofler og surt og sødt.

Min farfar bad bordbøn og sagde glædelig jul, idet han skålede i hvidtøl. Ikke noget med alkohol juleaften. Maden smagte himmelsk, og bagefter fik vi æblekage som dessert. Dengang kendte vi ikke ris. Det fandtes jo ikke under og efter besættelsen.

Når maden var spist, blev der ryddet op, og der skulle vaskes op, før der skete mere.

Men så var det store øjeblik kommet, hvor Bedstefar åbnede døren til den pæne stue, som kun blev brugt juleaften, og der stod juletræet med lysene tændt. Der var ikke ret meget lys i stuen. Men en lille petroleumslampe stod tændt på et lille bord. Nu satte alle sig, og Bedstefar satte sig ved den lille lampe. Han tog så bibelen i hånden og læste juleevangeliet, hvorefter de voksne sagde amen i kor.

Så blev der danset om juletræet og sunget julesalmer. Der var ikke nogen børnesange. Det var jo juleaften, og det var en højtidelig aften. Vi børn syntes nok de sang lidt for mange salmer, for vi vidste jo, at der var gaver bagefter.

Men dansen om træet var først slut, når Bedstefar sagde, det var den sidste salme. Så blev lysene på træet slukket, og vi gik tilbage til stuen, for der var ikke varmt i den pæne stue. Kakkellovnen stod i spisestuen og der var bare en lille rist i væggen, hvor varme kunne sive ind.

Så kom de voksne frem med gaverne. Jeg fik tre gaver. Én af mine forældre, én af mine Bedsteforældre og én af faster Johanne. Det var ikke store gaver. Bedste havde som regel selv strikket gaverne, og jeg fik hue, vanter og halstørklæde. Af mine forældre fik jeg et spil billedlotteri, og kun faster havde købt legetøj. Hun gav mig en lille dukke, der sad i en stol.

Jeg syntes det var fantastisk at få gaver, og jeg plagede de andre om at spille med mig, men juleaften skulle ikke bruges til spil. Jeg

legede med dukken, og vi fik frugt og knas. Det var hjemmelavet konfekt. Ikke noget med nødder og marcipan, for det kunne man ikke få.

Men så blev kaffen båret ind og dertil var der flere slags kager.

Jo, – man spiste godt sådan en juleaften, og når det var sengetid, gik vi rundt, gav hånd og sagde Glædelig Jul til hinanden.

Sådan gik julen de første mange år, jeg husker. På et tidspunkt manglede min Bedstefar, men så overtog min far hans rolle.

Også efter vi var flyttet til Skagen, blev julen holdt i Hamborg, på samme vis. Nu var gaverne dog blevet lidt større. Jeg fik altid et helt nyt sæt tøj i julegave af mine forældre, men der var så også gerne en bog til mig, som jeg ikke vidste noget om. Jeg læste jo meget som barn, så en boggave var altid velkommen.

Først efter at Bedste flyttede til Skagen, blev julen ændret hos os. Nu blev julemiddagen til andesteg og risalamande med mandelgave. Ingen juleslagtning mere; anden blev hjembragt fra slagteren.

Også den højtidelighed, der var over min barndoms jul, forsvandt lige så stille, og

juleaften blev mere til en festaften i familiens skød, hvor vi alle spiste for meget. Lidt øl og vin vandt også indpas i menuen. Tiderne skiftede, og traditionerne ændrede sig.

Nu var det slut med at læse juleevangeliet. Det kunne vi jo høre i kirken om eftermiddagen, hvis vi havde lyst. Og de mange julesalmer blev også færre og dansen om juletræet kortere.

Det var nogle af de erindringer, jeg har fra min barndom i Hamborg. Over alt levende regerede det barske klima på havskrænten, tæt på det store hav. Der var dejlige sommerdage, hvor lærken stod stille i luften og sang, og hvor havet var blankt og glinsende, men i min erindring var der flere kolde, mørke, snefygende dage, hvor stormen piskede havet op, så det tordnende mod kysten og vi, ret få beboere, var helt i vejrgudernes vold.

Så var Hamborg langt fra alfarvej.

Elly Skaarup Karlsmose.

Født 1944. Pensioneret socialrådgiver.